

დავით თურდოსპირელის შემოქმედებითი პორტრეტისათვის

კოჭლოშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი
<https://doi.org/10.52340/idw.2025.49>

აბსტრაქტი. დავით თურდოსპირელის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში მინიატურული პროზის მეტად საინტერესო ნიმუშებს ვხვდებით. ქართული მცირე პროზის შემოქმედთ შორის ის საკუთარი ხმის მქონე მწერალია.

თურდოსპირელის მცირე პროზაულ ნაწარმოებებში ჟანრული სპეციფიკისათვის დამახასიათებელ არაერთ ნიშან-თვისებასთან ერთად საინტერესოდ იკვეთება მწერლის სტილური მანერა. მისი მინიატურები თხრობის ინდივიდუალურობით გამოირჩევა. პირველ რიგში რაც მკითხველის ყურადღებას იპყრობს მინიატურათა მკრთალი ეპიკური ქარგაა, რომელიც მთლიანად განწყობილებაზეა აგებული. მწერლის სულიერი განცდები საოცარი ლირიზმითა და მაღალმხატვრული ოსტატობით მოხმობილი თვითმყოფადი ტროპული მეტყველების ნაირსახეობითაა გადმოცემული.

დავით თურდოსპირელის მინიატურათა პოეტურობის მასაზრდოებელი, ხშირ შემთხვევაში, მწერლის დაუამებელი სულიერი ტკივილია, რაც უმძიმესმა ცხოვრებამ მუდმივ საგზლად დაუტოვა.

მძიმე ცხოვრებით გამოწვეულმა პესიმისტურმა განცდებმა დავით თურდოსპირელის მხოლოდ ავტობიოგრაფიული მოგონებები არ მოიცვა, მწერლის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაშიც შეიტანა სევდიანი განწყობილება. განსაკუთრებით მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში შექმნილ მცირე პროზაულ ნაწარმოებებში, რომლებიც საინტერესოდ წარმოაჩენენ მწერლის შემოქმედებით პორტრეტს.

დავით თურდოსპირელი, მიუხედავად მცირე პროზის მკაცრი კანონიკისა, იშვიათი მწერლური ოსტატობით ახერხებს სუბიექტური განცდების მკითხველამდე მიტანას, უშუალო და გულწრფელობაა მისი მხატვრული ნააზრდის მახასიათებელი.

დავით თურდოსპირელის მინიატურათა მხატვრული სივრცე უსაზღვროა. მწერალი თითქმის ერთდროულად გვამოგზაურებს წარსულსა და აწმყოში და რაც არ უნდა გასაოცარი იყოს თითქმის ყოველთვის „მჭკნარ ფოთლებთან“, „ნისლთან“, „ყომრალა დამესთან“, „შემოდგომის მომაკვდავ ყვავილებთან“, „შემოდგომის მწუხრთან“, „კაემნიან გოროზ დამესთან“ პოულობს სულიერ სიახლოვეს.

მწერალი, მიუხედავად ყველაფრისა, პესიმიზმს არ ნებდება, იმედის თვალით შესცქერის ჩვენებას სულის წიაღში ნიავივით რომ შეეპარა სამარადისო გაზაფხულის ზღაპრის საჩურჩულებლად. გრძნეული, საოცნებო სიზმრების ახდენას აიძულებს მთების კონცხებიდან მოხტუნავე ანკარა ნაკადის ნაამბობი ზღაპრები კდემამოსილ ჰაეროვან მიონებზე. უკვე ადამთა მოდგმაც ეიმედება და აფრთხილებს ადამიანს სიცოცხლისა და სიყვარულის სახე-ხატს, გაზაფხულს არ მოეპყროს უდიერად, იქნებ მისი წყალობით როგორმე გადაარჩინოს რწმენა არსებობისა.

საკვანძო სიტყვები: დავით თურდოსპირელის მცირე პროზაული ნაწარმოებები.

დავით თურდოსპირელის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში მინიატურული პროზის მეტად საინტერესო ნიმუშებს ვხვდებით. ქართული მცირე პროზის შემოქმედთ შორის ის საკუთარი ხმის მქონე მწერალია.

დავით თურდოსპირელის მცირე პროზაული ნაწარმოებები მკითხველს თვალწინ უშლის მინიატურათა შექმნის ურთულეს შემოქმედებით პროცესს, რომელსაც, როგორც თავის დროზე სანდრო ცირეკიძე განმარტავდა, წერტილებით წერა ახასიათებს, ზანტი და მოზომილი ხატვა უნდა... „სადაც ცხოვრების ფერადი კარუსელი ისე ნელა უნდა ბრუნავდეს, როგორც არსად სხვაგან“ (ცირეკიძე, 1919,).

თურდოსპირელის მცირე პროზაულ ნაწარმოებებში ჟანრული სპეციფიკისათვის დამახასიათებელ არაერთ ნიშან-თვისებასთან ერთად საინტერესოდ იკვეთება მწერლის სტილური მანერა. მისი მინიატურები თხრობის ინდივიდუალურობით გამოირჩევა. პირველ რიგში, რაც მკითხველის ყურადღებას იპყრობს მინიატურათა მკრთალი ეპიკური ქარგაა, რომელიც მთლიანად განწყობილებაზეა აგებული. მწერლის სულიერი განცდები საოცარი ლირიზმითა და მაღალმხატვრული ოსტატობით მოხმობილი თვითმყოფადი ტროპული მეტყველების ნაირსახეობითაა გადმოცემული.

დავით თურდოსპირელის მინიატურათა პოეტურობის მასაზრდოებელი, ხშირ შემთხვევაში, მწერლის დაუამბებელი სულიერი ტკივილია, რაც უმძიმესმა ცხოვრებამ მუდმივ საგზლად დაუტოვა.

დავით ჩხეიძე (თურდოსპირელი) შეჭირვებულ ოჯახში დიბადა. ის 1888 წელს მოევლინა ქვეყანას. მისი მშობლები ანდუყაფარ ჩხეიძე და სალომე ბაქრაძე თელავის მაზრის სოფელ ვარდისუბნის მკვიდრნი იყვნენ. ანდუყაფარი იმერეთიდან გადმოსახლებულა და სოფელ რუისპირში თავად მაყაშვილთან მეწისქვილედ დაუწყია მუშაობა. მან ამავე სოფლის მკვიდრზე სალომე ბაქრაძეზე იქორწინა. ანდუყაფარსა და სალომეს უკიდურეს გაჭირვებაში მოუწიათ ხუთშვილიანი ოჯახის რჩენა. განსაკუთრებით მძიმე იყო სალომეს ხვედრი. მძიმე პირობებში მყოფი ანდუყაფარი ჭლექით დაავადებულა დაათი წლის განმავლობაში ლოგინს იყო მიჯაჭვული. სალომესყოფა ანდუყაფარის გარდაცვალების შემდეგ უფრო სავალალო შეიქმნა.

ძმები დავით თურდოსპირელი და გიორგი ქუჩიშვილი თავიანთ ავტობიოგრაფიულ მოგონებებში ამაგდარ დედას განსაკუთრებული სიყვარულით იხსენებენ, აფასებენ ოჯახისთვის მის თავგანწირვასა და თავდადებას, თუმცა დედის ტრაგიკული აღსასრულის გამო მუდამ მოუშუშებელ იარას ატარებენ, სალომე ბაქრაძემ 1924 წელს სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა.

„...მხოლოდ დედის ტრაგედიის მოგონება მაგიჟებს. იქნებ რაღაც მოვაკელით ჩვენი მხრიდან, ყურადღება? სიყვარული?... მან 1924 წელის 9 დეკემბერს დაამთავრა თავისი განაწამები სიცოცხლე - მტკვარში დაიხრჩო თავი. ვერის ხიდის ჩაწყვდიადებულ ლეგენდებს დედამ კვლავ მიუმატა ახალი შემაწუხებელი ლეგენდა“ (თურდოსპირელი, N021148),_ ვკითხულობთ დავით თურდოსპირელის ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერებში.

დავით თურდოსპირელი თავისი ოჯახის ტრაგიზმს განსაკუთრებული შთამბეჭდაობით გადმოვცემს დოკუმენტური ტიპის მოთხრობაში „დედიკო“, მასში ვკითხულობთ:

„მოგონებების განწირულ უფსკრულებში ჩასასვლელად ჩავუშვებ ცრემლების კიბეს და ჩავყვები ფიქრს ცრემლიანი.

მოგონებათა ნაღვლიან ყვავილობისას დავწნავ გვირგვინს და მას დავადებ დედის ობოლ საფლავს.

როცა მოვყვები ჩემს ცხოვრებას ყველას ზღაპრად მიაჩნია. მე ყველაფერი მინდა შევიწინახო ჩემი წარსულიდან. არც ერთ სტრიქონს არ ამოვშლი, თუმცა ქარიშხლების

დროსაა შედგენილი ჩემი ცხოვრების მატრიცა.

მხოლოდ, მხოლოდ დედის ტრაგედიის მოგონება მაგიჟებს...

ვატყობდი როგორ სუსტდებოდა დედას კავშირი ცხოვრებასთან. სიცოცხლესა და მის შორის იყო გაბმული ბლანდი, რომელსაც ცხოვრების სისასტიკის ქარის იოლი წამობერვაც კი გასწყვეტდა.

სალომე ღრმად მორწმუნე იყო. სასოებით დაიარებოდა ეკლესიაში უკანასკნელ ღამესაც ილოცა.

მაშ რამ გადაადგმევინა საბედისწერო ნაბიჯი?

შოპენჰაუერს სიცოცხლე ლაჩრობად მიაჩნდა.

მაგრამ სიკვდილის შიში მასში ისე ძლიერი იყო, რომ ცხოვრებას მაინც ვაფარში ეჭიდებოდა.

სალომე გმირი იყო და მასში შიშნეულობა იოტის ოდენაც არ ყოფილა...

გმირულადვე განეშორა ცხოვრებას, რომელმაც მას ტანჯვის მეტი არა მოუტანა რა...“(თურდოსპირელი, 24468-5-1).

მძიმე ცხოვრებით გამოწვეულმა პესიმისტურმა განცდებმა დავით თურდოსპირელის მხოლოდ ავტობიოგრაფიული მოგონებები არ მოიცვა, მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობაშიც შეიტანა სევდიანი განწყობილება. განსაკუთრებით მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში შექმნილ მცირე პროზაულ ნაწარმოებებში, რომლებშიც საინტერესოდ წარმოაჩენენ მწერლის შემოქმედებით პორტრეტს.

დავით თურდოსპირელი, მიუხედავად მცირე პროზის მკაცრი კანონიკისა, იშვიათი მწერლური ოსტატობით ახერხებს სუბიექტური განცდების მკითხველამდე მიტანას, უშუალობა და გულწრფელობაა მისი მხატვრული ნააზრევის მახასიათებელი.

„მისაყვედურებენ: რა სულ კაემნიანად მოსთქვამ. ერთეხლ შვებით აჰგალობდიო.

რა ვკყო, უდარდელად როგორ ვიმღერო, განთიადი არ მიხილავს. მწუხრისას დავიბადე.

ჟინჟლიან ნისლმა დამირწია ჭმუნვის აკვანი.

რა ვკყო, საგაზაფხულო ზღაპრები როგორ მოგიყვებ _შემოდგომისას აღვიზარდე.

მჭკნარი ფოთლები მიავადებდნენ ქვითინით სულსა.

რა ვკქმნა, სიყვარულის შემჭკვრებას რადა მთხოვთ ალერს_ ტრფიალი არ გამიცდია.

ქარი მხვივანი მეფიცებოდა ერთგულებაში.

ეკ, რადა მთხოვთ ლაჟვარდობან სიმღერას, ფირუზი ცა არ დამინახავს.

შემოდგომის მწუხრს დავიბადე და მისას მოვსთქვამ...“(თურდოსპირელი, 1919, 35).

მწერალს სულის ტკივილის მიზეზად შემოდგომასთან განუყოფელობა მიაჩნია. სიზმარში სიზმარ გებედითებულს ოცნებაც კი დათალხული აქვს და დამნაშავესავით იმართლებს თავს:

„რად გიკვირს მეგობარო, რომ შავი სევდა დაჰკვდომია ჩემს ტუჩებს?...“

მაშ, რა ვუყო, თუ-ჩემი ცხოვრება უფერული იყო და მტირალი, როგორც მწუხრი შემოდგომისა.

რად გიკვირს, ძვირფასო, რომ ჩემი თვალები დახოცილი ყვავილებივით გამოიყურებიან _ იგინი ელოდნენ, იგინი დიდხანს ელოდნენ შენს მზიანობას და დაჭკნენ შენით უხილავნი...

რად გივირს, კეთილო, თუ ჩემი ჩათუთქვილი გულის სნეული გულიც-კი, განცვიფრებას გამოხატავს_ იგი ეძებდა, დიდხანს ეძებდა სიყვარულის გასაღებს და ვერა ჰპოვა... ვერა ჰპოვა მსოფლიოს დასაწყისისას დაკარგული გასაღები...

რად გიკვირს, საესავო, რომ დათაღბულია ოცნება ჩემი _ იგი ასაფლავებს, იგი ასაფლავებს თვისს ყრმობის სიზმრებს... განა არ გესმის გედის ყივილი?..

იგი ასაფლავებს, იგი გედის ქვითინით ასაფლავებს თვისს ყრმობის სიზმრებს...“(თურდოსპირელი, 1919, 17-18).

დავით თურდოსპირელის მინიატურათა მხატვრული სივრცე უსაზღვროა. მწერალი თითქმის ერთდროულად გვამოგზაურებს წარსულსა და აწმყოში და რაც არ უნდა გასაოცარი იყოს თითქმის ყოველთვის „მჭკნარ ფოთლებთან“, „ნისლთან“, „ყომრალო ღამესთან“, „შემოდგომის მომაკვდავ ყვავილებთან“, „შემოდგომის მწუხრთან“, „კაემნიან გოროზ ღამესთან“ პოულობს სულიერ სიახლოვეს.

„ნისლები!...

მჭკნარი ფოთლების ქარავანსავით მისცურავენ ცრიატი ნისლები ცის კაბადონზე... ასე მისცურავენ იგინი შარშან, შარშან-წინ და ასე მისცურავენ დღეს, თითქოს არა ჰქონდეთ განსასვენებელი ადგილი...

_ სად მიხვალთ ნისლებო, რა დაგიკარგავთ, სადაა თქვენი კერა, სამშობლო?

_ ჩვენ ვეძებთ მთებს, სიცოცხლის მთებს დავეძებთ დაკარგულს და ვერ მიგვიგნია... ვეძებთ მთებს სიხარულისას _ ქარი კი მიგვაქანებს გლოვის მინდვრებისკენ... სიკვდილის ორწოხებისკენ...

მიდიან ნისლები...

ჭირისუფლებივით პირ-მტირალნი მიდიან ნისლები და ეძებენ მთებს... ეძებენ... ეძებენ...

ვადევნებ მე მათ თვალებს და ასე მგონია ჩემი ფიქრები იყვნენ და ისინი ქვითინებენ ცრემლ შეუმშრალნი...

უყურბ მათ და ასე მგონია, რომ, აი, მარცხენა მკერდ ქვეშ რომ მიფეთქავდა გული, ის ამომფრენია, აჭრილა ცაში და გაცრეცილ ნისლად გადაქცეული ის მიემართება ასე მჭიმუნვარეთ...

და ვინ იცის ესა, ვინ?

ვინ იცის, რომ ის უგზო-უკვლოდ მავალი ნისლი ჩემი გულია და იგი ეძებს სიცოცხლის მთებს... ეძებს იგი განუცხრომელ სურვილით და რაკი ვერ მიუგვნია, სტირის ამოსკვნით... ჰქვითინებს სულთქმით.

ნისლები!..

მჭკნარ ფოთლების ქარავანსავით მისცურავენ ნისლები... მისცურავენ ფერ-გაცრეცილნი და შემოდგომის მომაკვდავ ყვავილთა კვნესასავით სუსტი ხმით მოსთქვამენ;

-ჩვენ ვეძებთ მთებს, სიცოცხლის ზურმუხტ მთებს ვეძებთ დაკარგულს და ვერ მიგვიგნია...ვერ მიგვიგნია ძებნით მოქანცულთ და ლანდებივით უხმოდ ვსტირით... ვსტირით... ვსტირით...“(თურდოსპირელი, 1919, 10-11).

კაემნიანი გოროზი ღამის ფრთებს მინდობილს ხან უიმედო იმედიც ასაზრდოებს:

„ღამევ, კაემნის გოროზო ღამევ, მომხვიე ფრთები.

ერთგულად მექმენ, ვითარც მექმნა მე მარტოობა.

ჩამომსისინე სასოწარკვეთის ცივი სიმღერა. მაუწყე შენი ამოცანა, საიდუმლოება.

გულს განმეწონე საშიშროებით.

ძალას მოვიღებ.. არ დავიკვილო, არ დავარღვიო ზარ-მხდომელი შენი დუმილი. ერთგულად მექმენ ღამევ!..“(თურდოსპირელი, 1913, 27).

ხან კი სუსხიან ცხოვრების გზაზე ბედითან შეგუებასა და ერთგულ

მორჩილებას იჩენს, პოეტურად აღიქვამს ტკივილიან ცხოვრებას, მკითხველსაც საოცარი მწერლური ოსტატობით შეიყოლიებს და ცხოვრების ეკლიან ბილიკებზე ნებაყოფლობით დაიმგზავრებს:

„მწირი, ობოლი, ყარიბი ხმებით მკვნესარე,
დავდივარ, ვტანტალებ,
ვითარცა ძეწნა ამომშრალსა ტბის კიდეს მდგარი
ვთრთი და ვკანკალებ...
ვერანად მჩინარ სალ-კლდეებსა, ზაღნარ-ჭალაკებს,
შევეკვნესი ხშირად,
ეჰ, არსიდგან ხმა... მხოლოდ დუმილი მორაკრაკებს
გულის გამგმირად.“(თურდოსპირელი, 1913, 22).

ობლად შთენილი, ფარული ნუგემის ამარა ბუბენასთან სიახლოვესაც ესწრაფვის „ერთხელ, გაზაფხულისას, აღმოუთქმელ სევდით ტყვევნილი სერზე მიმოდინოდი, მეგონა სოფელს მოშორებული, სადაც სატანა ვახვახით აწკრიალებს ძველის ქნარს, ბუნების წიაღში მაინც მოვისმენდი სფეროთა მარადიულ ჰარმონიას.

მეგონა, წუთით მაინც ციური მუსიკა დამავიწყებდა, რომ ობოლი ვარ, ობლად შთენილი, რომლის მსგავსი ქვეყანაზე არ დაბადებულა.

ვტანტალებდი დიდხანს და თან უაზროდ თვალს ვავლებდი იალბუზს, რომელიც ზვიადად აყუდებულიყო ცის გუმბათამდის.

გარს შემოხვეული სპეტაკ ნისლთა ქარავანნი ღაღადითა და ვედრებით რაღაცას მიუთხრობდნენ. ეს ფიქრი იყო ზღვისა... სთხოვდა მოელობო გოროზი გული... ერთხელ მაინც მოესმინა მისი ლოცვა... ყურად ელო მისი ხვაშიადი.

იალბუზი, როგორც წინეთ, სდუმდა... ცრემლად დამდნარ ღრუბელს სუსხით ჰყინავდა...

უსულ-გულო! ნება მაინც მიეცა შეერთებულიყვნენ, დაქანებულიყვნენ ძირს - ბარისაკენ, რომ მდებლოსთვის ესხურებინათ ზღვის სევდა.“(თურდოსპირელი, 1913,31).

უმწეო, მიუხედავად ყველაფრისა, პესიმიზმს არ ნებდება, იმედის თვალით შესცქერის ჩვენებას სულის წიაღში ნიავევით რომ შეეპარა სამარადისო გაზაფხულის ზღაპრის საჩურჩულებლად. გრძნეული, საოცნებო სიზმრების ახდენას აიმედებს მთების კონცხებიდან მოხტუნავე ანკარა ნაკადის ნაამბობი ზღაპრები კდემამოსილ ჰაეროვან მიონებზე. უკვე ადამთა მოდგმაც ეიმედება და აფრთხილებს ადამიანს სიცოცხლისა და სიყვარულის სახე-ხატს, გაზაფხულს არ მოეპყროს უდიერად, იქნებ მისი წყალობით როგორმე გადაარჩინოს რწმენა არსებობისა:

„ნელა, ნელა, ადამიანო, რატომ აგრე დაუნდობლად მოაბოტებ ე ტყეში...

ვერა ჰხედავ ორმოებში გაყვითლებულ ფოთლებს?...

ეს გაზაფხულია... ეს გაზაფხულის გვამი ასვენია შიგა...

ქუდი მოიხადე... მოიხადე ქუდი, ადამიანო... აქ გაზაფხული ასვენია კუდრაჭა ნიავის ფსალმუნთა კრიმანჭულითა და ნაკადთა ჩხრიალ რაკ-რაკით...

ნელა... ნელა, მეგობარო, არ შეახო ხელი ჩემს ბეჩავს გულსა... ნელა შენ მზესა... იგი სამარეა... ის სამარეა ახლად გათხრილი... მასში ასვენია ჩემი პირველი სიყვარული და პირველი ჰიმნი საგარიჟრაჟო... მუნ ასვენია ლალით მოსილი ოცნება ჩემი და ნეტარების ცრემლით მოოჭვილი სულის სიცილი...

ნელა, ნელა, მეგობარო... ნუ შეახებ მას ხელს...

ნუ გამიარჯლებ მტანჯავ იარებს...”(თურდოსპირელი, 1919, 10-11).

ლიტერატურა:

1. თურდოსპირელი დ. საქართველოს გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი N021148;
2. თურდოსპირელი დ. „დედიკო“, საქართველოს გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი N24468-5-1;
3. თურდოსპირელი, დ. (1919). გაწყვეტილი ზღაპარი. თბილისი: სტამბა ვ.ა. რუხაძის;
4. თურდოსპირელი, დ. (1913). სიმთა ქვითინი. თბილისი: გამოცემა მ. გორდელაძის;
5. ცირეკიძე, ს. (1919). მინიატურა. „მეოცნებე ნიამორები“, 1: 14.

For the creative portrait of David Turdospireli

Kochloshvili Nino

Telavi Iakob Gogebashvili State University, Tbilisi

Abstract

In the literary heritage of Davit Turdospireli, we find very interesting examples of miniature prose. Among the creators of Georgian short prose, he is a writer with his own voice.

In Turdospireli's short prose works, along with a number of features characteristic of the genre specificity, the stylistic manner of the writer is interestingly revealed. His miniatures are distinguished by the individuality of the narrative. First of all, what attracts the reader's attention is the pale epic embroidery of the miniatures, which is entirely built on mood. The writer's spiritual feelings are conveyed with amazing lyricism and high artistic skill in a variety of original tropical speech.

The poetics of Davit Turdospireli's miniatures are often fueled by the writer's insatiable spiritual pain, which his difficult life left him with as a constant companion.

The pessimistic feelings caused by his difficult life did not only permeate Davit Turdospireli's autobiographical memories, but also infused a sad mood into the writer's literary heritage. Especially in the short prose works created in the first half of the twentieth century, which interestingly present the writer's literary portrait.

Despite the strict canons of short prose, Davit Turdospireli manages to convey subjective feelings to the reader with rare writing skill; directness and sincerity are the characteristics of his artistic thinking.

The artistic space of Davit Turdospireli's miniatures is boundless. The writer takes us on a journey through the past and the present almost simultaneously, and no matter how surprising it may be, he almost always finds spiritual closeness with the "withered leaves", "fog", "abundant night", "dying autumn flowers", "autumn twilight", "sad night".

The writer, despite everything, does not give in to pessimism, looking with the eyes of hope at the sight that has crept into the bosom of the soul like a breeze to whisper the tale of eternal spring. The fairy tales of the Ankara stream flowing from the mountain peaks on the airy mists of the sky hope for the fulfillment of magical, dreamy dreams. Already the human race also hopes and warns man, the face of life and love, not to treat spring with disdain, perhaps thanks to it he can somehow save his faith in existence.

Key words: Short prose works by David Turdospireli.